

Tuinwandeling

Beelden en Berlage van buiten

Met opdrachten voor de hele familie.

KUNSTMUSEUM DEN HAAG

Kunstmuseum Den Haag
Stadhouderslaan 41
2517 HV Den Haag
070 - 3381111

Dinsdag t/m zondag
10.00 - 17.00 uur

Voor openingstijden tijdens de feestdagen, actuele entreprijzen en tickets zie: [Kunstmuseum.nl](https://www.kunstmuseum.nl)

f [Kunstmuseumdenhaag](https://www.kunstmuseumdenhaag.nl)
@ [Kunstmuseum.nl](https://www.kunstmuseum.nl)
t [Kunstmuseumdh](https://www.kunstmuseumdh.nl)

Fotomuseum Den Haag | KM21
Stadhouderslaan 43
2517 HV Den Haag
070 - 3381111

Dinsdag t/m zondag
11.00 - 17.00 uur

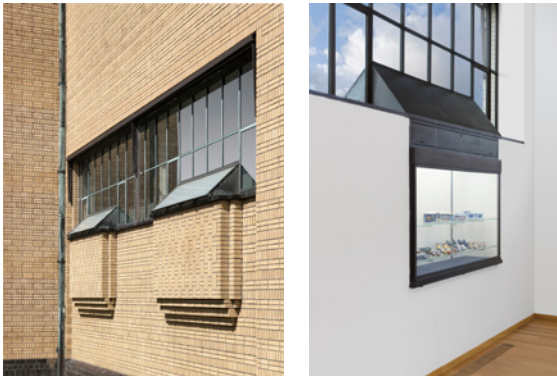
[Fotomuseumdenhaag.nl](https://www.fotomuseumdenhaag.nl)
[KM21.nl](https://www.km21.nl)

Foto's: Gerrit Schreurs, Alys van Loon

GEBOUW

1. De buitenkant

8. Daglicht

10. Baksteen

2. Entree

9. Lantaarn

12. Ornamenten

14. Schoorstenen

18. Lichtkasten

24. Conciërgewoning

17. Pergola

23. Harmonica

25. Walnootboom

SCULPTUUR

3. Gra Rueb (1885- 1972)
Pad, 1939
Cement

5. Henry Moore (1898-1986)
Large Locking Piece,
1963-1964, Brons

7. Sol LeWitt (1928-2007)
*Reliëf met geometrische
figuren*, 1987-1989
Leisteen en travertijn

4. David Bade (1970)
Big Fish Day (avant la lettre), 2002
Polyester

6. Vitaly Komar
(1943) & Alexander
Melamid (1945)
*Stalin-buste en
haring*, 1986
Staal, baksteen,
beton, brons, velours,
schermerlamp
en haring

11. Jan Maaskant (1939)
Staan en liggend, 1972
Beton, roestvrij staal
en graniet

13. Donald Judd (1928-
1994)*Zonder titel*, 1982
Cortenstaal

19. Vincent Pieter
Semeyn (Piet)
Esser (1914-2004)
Icarus, 1974
Brons

21. Carel Kneulman (1915- 2008)
uitvoering Firma A.N. Binder
Jacob en de Engel, 1957 (1956?)
Brons

15. Onbekend
Romeinse jongen,
Brons

16. Antony Gormley (1950)
WELL, 2000
Gietijzer

20. Charlotte
van Pallandt (1898-1997)
*Staan naakt met draperie
vanaf linkerschouder*, 1950-1953
Kalksteen

22. Françoise (Fransje)
Carbasius (1885-1984)
*Kind met eend en
vogeldrinkbak*, 1932
Brons

Welkom

Welkom in de tuin van Kunstmuseum Den Haag. Je staat hier oog in oog met het – volgens veel mensen – mooiste museumgebouw van Nederland. Architect Hendrik Petrus Berlage (1856-1934) meende dat het zijn beste werk zou worden. Het werd in ieder geval zijn laatste. Hoewel hij de opening in mei 1935 niet heeft kunnen meemaken, spelen zijn ideeën – en die van de toenmalige museumdirecteur Hendrik Enno van Gelder met wie hij nauw samenwerkte – tot op de dag van vandaag een belangrijke rol in de beleving van het Kunstmuseum. Wanneer je een wandeling rond het gebouw maakt, kom je allerlei details tegen die door Berlage functioneel of decoratief bedoeld zijn. Ook zie je hier een selectie uit de toonaangevende sculpturencollectie van het museum.

1. De buitenkant

Toen het gebouw werd opgeleverd was niet iedereen even enthousiast. Vooral de buitenkant riep reacties op als: 'Sigarenkistjesarchitectuur'. Een 'hokkerig' en 'rommelig' geheel van 'gele stapeldozen'. En dan die bakstenen in een kleur die deed denken aan 'karton of ongeverfd timmerhout'. Het metselverband drukt 'geen enkele allure of kracht uit' en de hoge glazen kappen boven de tentoonstellingszalen 'geven de indruk alsof het dak mist'. In combinatie met de prominente schoorsteenpijpen van het ketelhuis aan de achterkant roept het gebouw eerder associaties op met een 'fabriekscomplex' dan met de monumentale kunsttempel die men verwacht had, in 1935.

> Als je het Kunstmuseum zou moeten aanprijzen in een architectuurgids, hoe zou je de buitenkant dan beschrijven?

> Bekijk de letters die op het gebouw staan. Wat staat er? Weet je welk materiaal, in combinatie met de buitenlucht, de groene kleur geeft aan de letters?

2. Entree

Berlage wilde bezoekers het gevoel geven dat ze een bijzonder gebouw binnengaan, waar ze in alle rust kunst kunnen beleven. Daarom ontwierp hij een 33 meter lange glazen gang. Wanneer je tussen de twee vijvers door loopt, neem je afstand van het alledaagse bestaan en bereid je je voor op de kunstbeleving die je binnen te wachten staat. .

3. Gra Rueb *Pad, 1939*

De plaatsing van dit beeld haalde de krant; in *Het Vaderland* van 12 mei 1940 stond geschreven dat 'de kikker in kunststeen van mej. G.J.W. Rueb geplaatst is op den hardsteenrand van de fontein aan het korte eind van den grooten vijver voor het Museum. In zijn krachtig modelé sluit dit werk fraai aan bij de sobere architectuur van Berlage.'

4. David Bade

Big Fish Day, 2002

Een bootsman in een visserspak, de vrouw van Haagse Harry, en erboven torent de ooievaar als symbool van Den Haag. Allemaal uitgevoerd in de kleuren van voetbalclub ADO. Dit is een beeld waar veel aan te ontdekken valt als je het van alle kanten bekijkt. David Bade gebruikte allerlei verwijzingen naar de stad. Het felle geel steekt af tegen de zachtgele stenen van het Kunstmuseum. De vrienden van het Kunstmuseum schonken deze sculptuur in 2002 ter ere van de opening van Fotomuseum Den Haag en KM21 (destijds GEM). De musea zijn gehuisvest in de Schamhartvleugel die in 1962 werd gerealiseerd als uitbreiding van het Kunstmuseum, naar ontwerp van de architecten Sjoerd Schamhart en Jan Heijligers. In restaurant Gember vind je de hangende sculpturen van de Nederlandse kunstenaar Folkert de Jong. De Jong is geen onbekende voor het museum. Net als David Bade had ook hij een solotentoonstelling in KM21.

> Bekijk de sculpturen in Restaurant Gember.
Hoeveel hangende figuren zie je?
Wat doen ze? Heb je een idee wat ze uitbeelden?

5. Henry Moore

Large Locking Piece, 1963-1964

Kunstmuseum Den Haag heeft een van de mooiste internationale sculpturencollecties in Nederland. *Large Locking Piece* van Henry Moore behoort tot een van de topstukken. De abstracte groenkleurige bronzen sculptuur bestaat uit twee hoofdvormen die horizontaal op elkaar zijn geplaatst en verbonden zijn door een smalle schijf. Het zijn grove vormen die in elkaar grijpen en als gewrichten aaneensluiten. De sculptuur is zowel open als gesloten. Moore haalde veel inspiratie uit de natuur. Twee aan elkaar vastzittende kiezelstenen brachten hem op het idee voor dit werk. In de volksmond wordt dit beeld ook wel de 'holle kies' genoemd.

6. Vitaly Komar & Alexander Melamid

Stalin-buste en haring, 1986

In een alarmcel staat een buste van Joseph Stalin op een sokkel. De rode doek en het schemerlampje doen denken aan de peeskamer van een prostituee en de dode vis is een haring. Stalin was daar gek op en kreeg wekelijks verse voorraad overgevlogen uit Nederland. Het beeld is gemaakt door twee Russische kunstenaars in opdracht van de gemeente Den Haag. Het duo staat bekend als anti-communistisch. De Sovjetdictator is hier gevangen gezet in zijn beperkte wereldje. Dit kunstwerk stond in de jaren 80 in de Geleenstraat in de rosse buurt. Daar werd het meerdere keren beschadigd en daarom is het in 2002 verhuisd naar hier.

7. Sol LeWitt

Reliëf met figuren, 1987-1989

Op de gevel van Fotomuseum Den Haag en KM21 zie je vijf geometrische figuren. Deze zijn geschonken door de Amerikaanse kunstenaar Sol LeWitt. Hij kwam hier graag, Kunstmuseum Den Haag was zelfs zijn favoriete museum. Nergens vond hij de relatie tussen architectuur en minimalistische kunst zo sterk voelbaar als in dit gebouw. De relatie tussen LeWitt en het Kunstmuseum was ontstaan toen toenmalig conservator Enno Develing zijn werk toonde op de tentoonstelling Minimal Art in 1968. In zijn werk gebruikt LeWitt elementaire vormen als de kubus, de bol, de cilinder en de kegel. In de hal van het Kunstmuseum zijn door hem ontworpen wandschilderingen te zien en in een van de trappenhuisen liet hij zijn *Wall Drawing 373*, bestaande uit zwarte en grijze banen, uitvoeren.

Ontwerptekening

Minimal Art

Sol LeWitt, Donald Judd en Carl André zijn belangrijke vertegenwoordigers van de conceptuele kunst en de Amerikaanse Minimal Art. Met zo eenvoudige mogelijke middelen gaan hun kunstwerken een relatie aan met de directe omgeving. Daarbij gebruiken ze simpele, industriële materialen zoals onbewerkt ijzerplaat, hout of multiplex. Ook was het idee voor een kunstwerk belangrijker dan de uitvoering ervan. In het Kunstmuseum vond in 1968 de eerste museale tentoonstelling over Minimal Art in Europa plaats. Door tentoonstellingen en aankopen heeft Kunstmuseum Den Haag een bijzondere relatie met Minimal Art en aanverwante kunst.

8. Daglicht

Het Kunstmuseum is ontworpen als daglichtmuseum. Daarom zijn in het dak glazen kappen aangebracht. Binnen zorgt een systeem van jaloezieën en velumplafonds voor een optimale inval en verspreiding van daglicht. Links van de ingang, langs de vijverkant, zijn tentoonstellingsruimtes met wandvitrines. Doordat deze als reliëfs naar buiten zijn gemetseld, kan aan de bovenzijde daglicht naar binnen schijnen.

9. Lantaarn

De gele bakstenen vormen slechts de schil van het gebouw. Berlage 'vlocht' ze op verschillende manieren als een mantel rondom een skelet van gewapend beton. De vlakmatige opzet van de gevels en de verspringende daken laten Berlages inspiratie door de Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright zien. Berlage maakte samen met de toenmalige museumdirecteur Van Gelder verschillende studiereizen toen hij aan het ontwerp werkte. De schijnbaar sobere buitenkant wordt binnen overigens ruimschoots gecompenseerd. De lantaarn hierboven gaf hij een ultramarijnblauwe kleur; deze kleur kom je vaker tegen, zowel buiten als binnen in het gebouw.

10. Baksteen

Symmetrie, verhoudingen en ritmiek waren voor Berlage belangrijk voor het creëren van stijl en schoonheid. Hij maakte de maateenheid van 11 centimeter leidend voor het hele gebouw, dat bestaat uit vierkanten en kubussen met zijden en ribben van steeds 110 cm. Ook de verdeling van de raampartijen is vier keer 11 centimeter. Zo heeft het gebouw, ondanks verschillende raamsoorten, toch een rustig gevelaanzicht. De productie van de bijna vier miljoen metselstenen met hun afwijkende afmetingen, verschaftte in de crisisjaren een welkome werkgelegenheid. De baksteen kwam later in de handel onder de naam 'Berlage steen'.

SCULPTUUR

11. Jan Maaskant

Staan en liggend, 1972

Jan Maaskant probeert in zijn werk architectuur en beeldhouwkunst te verenigen. Hij creëert zowel ruimtelijke structuren als tweedimensionale wandreliëfs.

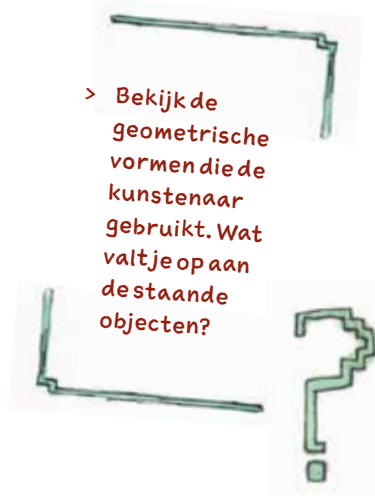
TUIN

12. Ornamenten

Bij de opening van het museum keken de stijlkamers uit op een 18e-eeuwse tuin. De gevelstenen in deze muur zijn afkomstig uit verschillende huizen, een molen en een herberg uit Den Haag, uit de 16e, 17e en 18e eeuw.

> Bekijk de geometrische vormen die de kunstenaar gebruikt. Wat valt je op aan de staande objecten?

SCULPTUUR

13. Donald Judd

Zonder titel, 1982

Donald Judd, ook een van de belangrijkste Minimal Art kunstenaars, begon als schilder maar hij wilde zijn werken niet uitsluitend aan de muur hangen. Hij zocht naar een kunstvorm tussen schilderen en beeldhouwen in en ging zich toeleggen op vrijstaande objecten. Zijn kunstwerken zijn vaak speciaal bedoeld voor een bepaalde ruimte en staan niet op sokkels of in vitrines. De kleur mag niets voorstellen, maar is er omwille van zichzelf.

> In de permanente collectie-presentatie *Ontdek het moderne* in het Kunstmuseum hangt een werk van Donald Judd, zie foto. Dit werk wordt wel beschreven als 'perfect in harmonie'.

Vergelijk het werk op de foto met het werk in de tuin. Bespreek met elkaar enkele verschillen tussen beiden werken, let op kleur, materiaalgebruik, vorm en lijn.

GEBOUW

14. Schoorstenen

Twee hoge schoorstenen markeren de achterzijde van het gebouw. Deze schoorsteenpijpen van het ketelhuis zijn nog steeds in gebruik; niet meer vanwege het verwarmingssysteem maar nu wordt hierdoor verse lucht het gebouw ingezogen.

SCULPTUUR

15. Onbekend *Romeinse jongen*

De 'Spinario', ook wel 'Jongen met een doorn in de voet' of 'Fedele', is een bronzen standbeeld uit de Romeinse oudheid. Veel kunstenaars hebben zich erdoor laten inspireren en er zijn veel verschillende kopieën van gemaakt, zowel in steen als in brons.

SCULPTUUR

16. Antony Gormley *WELL*, 2000

Op het terras bij Brasserie Berlage vind je het kunstwerk *WELL* van Antony Gormley (1950). Het valt pas op als je door het stalen rooster naar beneden kijkt. Daaronder, in een ronde put, staat een beeld van een man. Gormley gebruikt vaak zijn eigen lichaam als model. Met zijn beelden wil hij mensen even uit hun dagelijkse beslommeringen halen, en verrassen. De kunstenaar nodigt je uit zelf te bedenken wat deze figuur hier doet, denkt en voelt.

GEBOUW

17. Pergola

Aan de achterzijde van het gebouw leidt een met rozenstruiken beklede pergola naar Brasserie Berlage. Waar een museum-restaurant nu heel gebruikelijk is, zorgde de lunchroom bij de bouw in 1935 voor voor flinke beroering. Een 'ongewenste frivoliteit', vond de gemeentelijke begeleidingscommissie.

18. Lichtkasten

De lichtkasten die je in de tuin tegenkomt, lichten het gebouw 's avonds en 's nachts uit. Dit was in 1935 best een wonderlijke keuze aangezien men de elektriciteitskosten zoveel mogelijk wilde drukken. Toch meende men dat, naast de inzet van een nachtportier, de Philips-natriumlampen de effectiefste inbraakpreventie vormden.

19. V.P.S. (Piet) Esser *Icarus*, 1974

De beeldhouwer en hoogleraar aan de Rijksakademie in Amsterdam V.P.S. (Piet) Esser (1914-2004) maakte vooral portretten, maar ook veel beelden in de buitenruimte.

> Ken je het verhaal van Icarus uit de Griekse mythologie?

Welk deel van het verhaal wordt hier uitgebeeld door de kunstenaar?

SCULPTUUR

21. Carel Kneulman

Jacob en de Engel, 1957

Dit is een afgietsel van een beeld dat in opdracht werd gemaakt voor het hoofdkantoor van de politie in Den Haag. Beeldhouwer Kneulman presenteerde het als 'de durende strijd van het goede tegen het kwade (...) die verstart in een toestand van evenwicht'. We zien een vloeiend geheel van bewegingen. De geheven arm van de ene figuur vindt een tegenhanger in het achterovergaande bovenlichaam van de andere. In hun spel van krachten weten ze net hun evenwicht te bewaren. Dubbelfiguren van op elkaar inwerkende vormen kregen vaker de titel 'Jacob en de Engel' zonder dat het bijbelverhaal waar deze titel naar verwijst de directe aanleiding was.

SCULPTUUR

20. Charlotte van Pallandt

Staand naakt met draperie, 1950-1953

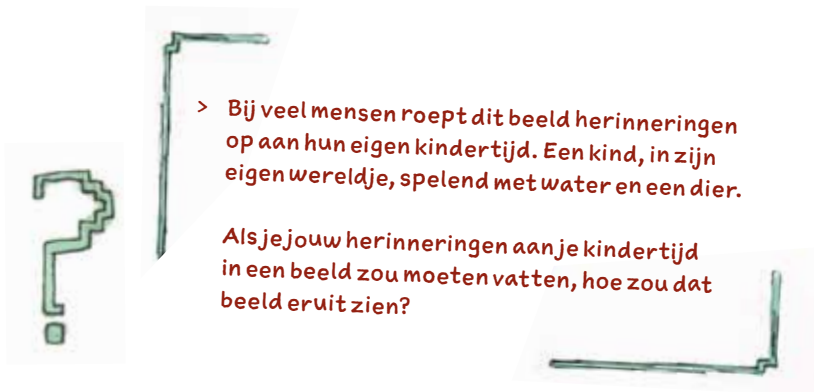
Charlotte van Pallandt is een van de grootste portrettisten in de beeldhouwkunst in Nederland. De draperie op de linkerschouder van dit vrouwelijk naakt maakt dat de vrouwenfiguur nog meer rechtop staat en koninklijk oogt. Onder invloed van de beeldhouwer Frederico (Fred) Carasso, die ook haar buurman was, maakte Van Pallandt verschillende versies van 'Naakt met draperie'.

22. Françoise Carbasius

Kind met eend en vogeldrinkbak, 1932

Françoise Carbasius volgde haar opleiding aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag. Zij maakte dier- en figuurvoorstellingen en portretten in brons en steen. Dit beeld is in 1955 aangekocht met steun van een aantal bewoners van de kunstenaars.

23. Harmonica

Bij de uitbouw van de theaterzaal/aula, direct achter de ingang, maakte Berlage gebruik van verspringende gevels en daken: als een harmonica komt de zaal het gebouw uit.

24. Conciërgewoning

Berlage ontwierp ook een woning voor de conciërge. Destijds was het heel gebruikelijk dat die bij het museum woonde. De woning is nu kantoorruimte.

25. Walnootboom

Deze walnootboom is in 1935 geplant door de schoonzoon van Berlage, Emil Emanuel Strasser. Hij voltooide de bouw van het museum toen Berlage een jaar voor de opening overleed. Hij plantte de boom samen met de directeur van de gemeentelijke plantsoenendienst.

Word Vriend of donateur!

Dankzij ondersteuning van particulieren kan Kunstmuseum Den Haag jong en oud blijven betoveren met zijn rijke kunstcollectie en schitterende museumgebouw. Word nú Vriend, donateur en/of neem het museum op in uw testament en geniet van bijzondere bijeenkomsten en activiteiten voor begunstigers van het museum. Kijk voor meer informatie op www.kunstmuseum.nl/steun

Foto: Thijs Wolzak

Wonderkamers

Geen traditioneel museumbezoek

Zin om te dwalen, ontdekken, gamen, leren en je compleet te laten verrassen? In Wonderkamers (neem hiervoor in het museum de trap naar beneden) word je ondergedompeld in een inspirerende wereld vol beeldende kunst, fotografie, toegepaste kunst, architectuur en mode.

Audiotours

Benieuwd naar nog méér verhalen over het gebouw en onze collectie? Beluister dan onze audiotours *Het gedroomde museum*, ingesproken door cabaretier Vincent Bijlo; *Ontdek het moderne*, met verhalen over kunstwerken van o.a. Vincent van Gogh, Claude Monet, Francis Bacon, Louise Bourgeois, Charley Toorop en Iris Kensmil; *Mondriaan en De Stijl* over Piet Mondriaan en andere kunstvernieuwers, en *Kijken met andere ogen*, waarin je niet gevoed wordt met kennis maar zelf door het gebouw dwaalt en ervaart wat kunst met je doet.

Je kunt de audiotours ook vanuit huis volgen.

Download onze **gratis audiotour-app** in de Apple App Store of Google Play Store. Je vindt de app door te zoeken op Kunstmuseum Den Haag.

Bezoek onze (web)museumshop

Kom nóg meer te weten over de architectuur en de geschiedenis van het gebouw in het boek *Het Gedroomde Museum*. Met ruim 120 foto's en een schat aan historisch materiaal brengt deze publicatie het gebouw en zijn geschiedenis uitvoerig in beeld. Ook de ruimtes die normaal gesloten blijven voor publiek.

Kinderboekillustrator Georgien Overwater schreef en illustreerde het kunstprentenboek *Berlage en een boef in het museum*, met nonchalant ogende, geestige illustraties. Overwater voert hierin een vos op, die zijn hol in de duinen wil verfraaien. Vertwijfeld probeert Vos binnen te komen in het nabij gelegen Kunstmuseum, want dat daar moois te vinden is, is hem bekend.

Koop onze boeken in de museumwinkel of de webshop: www.kunstmuseumshop.nl

